

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ НА ТЕМУ “KRIEG IN DER UKRAINE” В КОНТЕКСТІ МЕДІАЕКОЛОГІЇ

Пянківська І. В.

кандидат філологічних наук, доцент, докторант

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0818-644X

i.piankovska@ukr.net

Ключові слова: *німецький медіатекст, медіаекологія, лексичні одиниці, лінгвістичний аналіз, дистрибутивний аналіз.*

У статті проаналізовано лексичні особливості медіатекстів із німецьких онлайн-видань на тему «Krieg in der Ukraine», оскільки висвітлення подій повномасштабної війни в Україні стало однією з найактуальніших медіатем сьогодення і потребує детального вивчення, зокрема лінгвістичного, з огляду на те, що сучасні масмедіа відіграють визначальну роль у ставленні певної лінгвоспільноти до тих чи інших подій.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали напрацювання у галузях медіалінгвістики та медіаекології, які мають міждисциплінарний характер та спрямовані на вивчення засобів мовного впливу як вагомого фактору у формуванні світогляду та мовної свідомості суспільства.

Основний об'єкт аналізу становлять медіатексти як відкрита й універсальна багаторівнева категорія, яка у вербальний та екстралінгвальний спосіб відображає різноманітні сторони життєдіяльності суспільства, його інформаційні запити і прагматичні установки.

Лінгвістичний аналіз німецькомовних онлайн-видань дав можливість встановити такі їхні найбільш характерні лексичні особливості, як: частотне використання власних назв з метою конкретизації та доказовості інформації (власні імена політичних діячів України та інших країн, назви українських населених пунктів, де відбуваються події); зазначення українських реалій, які конкретизують події; військова лексика, яка унаочнює хід воєнних подій; лексичні одиниці, які описують реалії воєнних дій та воєнного стану; слова і словосполучення, які описують жакливі наслідки війни; сталі вирази, характерні для публіцистичного стилю, та фразеологізми, які увиразнюють опис подій; використання ідеологічної модальної лексики (лексичних одиниць з певними політико-оцінними конотаціями); слова і вирази з оцінним значенням; лексичні сполуки з новими смисловими відтінками; синоніми.

Дистрибутивний аналіз лексем із коренями «ukr-» та «russ-» продемонстрував, що слова «Ukraine», «Ukrainer», «ukrainisch» поєднуються із лексемами з нейтральною або позитивною семантикою (59,6%), слова «Russland», «Russen», «russisch» корелюють переважно із лексичними одиницями з негативним забарвленням (84,9%).

LEXICAL FEATURES OF GERMAN MEDIA TEXTS ON THE TOPIC “WAR IN UKRAINE” IN THE CONTEXT OF MEDIA ECOLOGY

Piankovska I. V.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Doctoral Student

Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0818-644X

i.piankovska@ukr.net

Key words: *German media text, media ecology, lexical units, linguistic analysis, distributional analysis.*

The article analyzes the lexical features of media texts from German online publications on the topic “Krieg in der Ukraine”, because the highlighting of the events of the war in Ukraine has become one of the most relevant media topics and requires detailed study, in particular linguistic, considering that modern mass media play a decisive role in the attitude of a certain language community to certain events.

The theoretical basis of the paper is the studies in the fields of media linguistics and media ecology which have an interdisciplinary character and are aimed at studying the means of linguistic influence as a significant factor in the formation of the worldview and linguistic consciousness of society.

The main object of analysis is media texts as an open and universal multi-level category that reflects various aspects of society’s life, its information requests and pragmatic attitudes in verbal and extralingual way.

Linguistic analysis of German online publications enables to establish their most characteristic lexical features: frequent use of proper names for the purpose of specifying and proving information (proper names of political figures of Ukraine and other countries, names of Ukrainian settlements where war events take place); indication of Ukrainian realities that specify the events; military vocabulary for visualizing of military events; lexical units that describe the realities of military operations and martial law; words and phrases that describe the terrible consequences of war; steady phrases of the journalistic style and phraseological units that highlight the description of events; ideological and modal vocabulary (lexical units with certain political and evaluative connotations); words and expressions with evaluative meaning; lexical compounds with new semantic nuances; synonyms.

The distributional analysis of lexemes with the roots «ukr-» and «russ-» shows that the words Ukraine, Ukrainian, ukrainisch are combined with lexemes with neutral or positive semantics (59.6%), the words Russland, Russen, russisch correlate mainly with lexical units with negative staining (84.9%).

Постановка проблеми. Значення різноманітних засобів масмедіа у сучасному глобалізованому світі важко переоцінити, оскільки вони не просто інформують про події у суспільстві та довкіллі, а впливають на життєдіяльність, визначають стан речей, соціальні орієнтири, тим самим змінюючи дійсність. Сучасні масмедіа значно розширили спектр екстралінгвальних способів поширення інформації, однак мова залишається основним ретранслятором подій і ідей, а отже, головним засобом впливу на суспільну свідомість. Із іншого

боку, динамічні суспільні процеси трансформують мову, а також мовну культуру, поведінку, свідомість, тому дослідження у царині медіалінгвістики відіграють надважливу роль у розумінні особливостей масової комунікації.

Медіатекст як ключова категорія медіалінгвістики вміщує медійні й вербальні одиниці, тому дослідники цього виду тексту одноставно наголошують на його відмінностях від тексту класичного, оскільки текст масмедіа «виходить за межі формалізованої знакової вербальної представленості» [1, с. 42–43],

«містить не лише слова і поняття в прямому розумінні, але також і «приховані слова», які не підлягають мовній логіці», «є реплікою гіпертексту, яка не має меж» [2, с. 47].

З огляду на те, яку роль відіграють сучасні масмедіа у формуванні світогляду окремої особистості і суспільства в цілому, зростає міра їхньої відповідальності за ці здебільшого маніпулятивні процеси, тому особливо актуальними є медіаекологічні дослідження, зокрема ті, що стосуються лінгвістичних засобів мовного впливу. Основними завданнями медіаекології як науки є гармонізація відносин між людьми й технологіями, захист і збереження інформації шляхом увіраження можливостей та обмежень у процесі реалізації різних способів комунікативної взаємодії [3, с. 218].

Мета і завдання статті. Тема війни є однією з найбільш поширених у масмедіа, що дає підстави для активного наукового пошуку в цій галузі. У сучасній германістиці досліджені такі питання: роль масмедіа у висвітленні військових конфліктів [4; 5], гендерні аспекти медіаповідомлень про війну [6], метафоризація війни в масмедіа [7; 8] тощо. Однак опис та аналіз подій повномасштабної війни в Україні стали однією з найактуальніших медіаефект сьогодення і потребують подальшого вивчення, зокрема лінгвістичного. З огляду на це запропоноване дослідження базується на теоретичних засадах медіалінгвістики та медіаекології і має на меті здійснити аналіз лексичних особливостей німецьких медіатекстів на тему "Krieg in der Ukraine".

Предметом дослідження є лексичні засоби, які використовуються у новинах і коментарях для опису, характеристики чи оцінки війни в Україні.

Об'єкт дослідження становлять медіатексти німецьких онлайн-видань «Bild», «FAZ», «Spiegel», «SDZ», «Tagblatt», «WAZ», «Zeit», дібрані шляхом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новизна самого терміна медіатексту, який з'явився в англійській літературі наприкінці ХХ ст., та різноманітність підходів до його осмислення спричиняють неоднозначність його визначення і багатоманітність функційних можливостей. На думку М. Казак, Л. Кардаш та інших мовознавців, медіатекст поєднує «паралельні, взаємозамінні або пересічні феномени – масово-комунікативний текст, масмедійний текст, журналістський текст, публіцистичний текст, газетний текст, телетекст, рекламний текст, PR-текст, Інтернет-текст» [9, с. 320; 10, с. 147]. Однією з вагомих особливостей медіатексту є його універсальність, оскільки коло реципієнтів необмежене і охоплює найрізноманітніші верстви населення, тому нерідко, окрім літературної мови, в ньому використовуються елементи розмовної мови, жар-

гонізми та інші лінгвістичні явища, які відображають сучасне мовне життя суспільства [11, с. 35]. Мова медіа відкрита для глобальних, національно-культурних, релігійних, особистісних проєктів та відображає інтелектуальні, світоглядні, емоційні, моральні та стилістико-естетичні особливості аудиторії, її інформаційні запити і прагматичні установки [12, с. 125].

Беручи до уваги багаторівневість, багатомірність та специфіку медіатексту, у нашому дослідженні беремо за основу визначення, запропоноване М. Казак: «Медіатекст – це інтегративний багаторівневий знак, який об'єднує в одне комунікативне ціле різні семіотичні коди (вербальні, невербальні, медійні) та демонструє принципову відкритість тексту на змістово-смісловому, композиційно-структурному та знаковому рівнях» [9, с. 323].

До характерних ознак медіатексту належить багатомірність – поєднання різномірних вербальних, візуальних, аудитивних, аудіовізуальних чи інших компонентів у єдиному смісловому просторі [13, с. 374], також регулярна відтворюваність і стабільний, передбачуваний добір мовних засобів. Провідною стильовою характеристикою медіатекстів є оцінність (соціальна та утилітарна, явна та імпліцитна). Завдяки цьому медіатексти не лише містять у високій концентрації оцінні смисли, а й активно їх просувають до уваги цільової аудиторії і, як наслідок, у сферу громадської думки [11, с. 19].

Лінгвістичний аналіз німецькомовних онлайн-видань дав можливість встановити такі найбільш характерні лексичні особливості.

1. Частотне використання власних назв з метою конкретизації та доказовості інформації, зокрема автори медіатекстів повсякчас зазначають власні імена політичних діячів України та інших країн, напр.: *der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj* [14], *Wadim Skibizki (der stellvertretende Leiter des ukrainischen Militärgeheimdienstes)*, *Dmytro Butriy (Gouverneur von Cherson)* [15], *Antony Blinken (US-Außenminister)*, *Ned Price (der Sprecher des US-Außenministeriums)* [16], а також назви українських населених пунктів, де відбуваються події, напр.: *Cherson, die Krim, Donbass* [14], *Charkiw, Mykolajiw, Saporischschja, Sjewerodonezk, Lyssytschansk, Slowjansk, Bachmut* [15; 17], *Nowa Kachowka* [18].

2. Зазначення українських реалій, які так само конкретизують події, які висвітлюються, напр.: *der Geheimdienst SBU, Antoniowka-Brücke über den Dnipro, Donbass-Kämpfer, ein geheimes Netz von SBU-Informanten* [14], *die strategisch wichtige Antoniowka-Brücke* [18], *die Regierung in Kiew* [19].

3. Військова лексика, яка унаочнює хід воєнних подій, напр.: *eine Kolonne russischer Schüt-*

zenpanzer, Bordkanonen, die russische Besatzung, Reservisten, der russische Truppenaufmarsch, Militärkommissariat [14], der Gegenzug, Himars-Raketenwerfer, Kommandoposten und Munitionsdepots, Frontlinien, Gegenoffensive, Angriffsposition [15], Geschosse eines Uragan-Mehrfachraketenwerfers [17], Himars-Mehrfachraketenwerfer [18], attackieren, Kriegsschiff, Harpoon-Raketen, Kriegsmarine, militärische Aktivitäten [19], mehr als zehn Kilogramm Hochleistungssprengstoff [20].

4. Лексичні одиниці, які описують реалії воєнних дій та воєнного стану, напр.: *Molotowcocktail, Territorialverteidigung, geflohene Einwohner Chersons, vom Kampflärm erwachen, Minenfelder, Zielkoordinaten für Luftangriffe, Drohung, Folterungen, vermisste Angehörige, in schrecklicher Ungewissheit* [14], *unter ständigem russischem Artilleriefeuer, wiederholte Angriffe, Rückeroberung Chersons* [15; 18], *Zwangsevakuierungen* [17], *Raketenangriff* [19], *Flächenbombardements* [20].

5. Слова і словосполучення, які описують жахливі наслідки війни, напр.: *Körperteile, die genaue Zahl der Toten, tot wiederauftauchen, an den Folgen von Folterungen gestorben, Leichname fotografieren, massakrieren* [14], *unter ständigem Beschuss liegen, lebensgefährlich, ums Leben kommen* [17].

6. Характерним є використання сталих виразів та фразеологізмів, напр.: *sich als Freiwilliger melden, auf der Suche sein, den Befehl geben, sich im Stich gelassen fühlen, Misstrauen säen* [14], *eine zentrale Rolle spielen* [19], *als Beleg führen, große Risiken eingehen* [15], *den Boden gut machen* [18], *standhaft bleiben* [17], *einen neuen Kessel bilden, alles in Schutt und Asche legen* [20].

7. Помітним є залучення ідеологічної модальної лексики, тобто лексичних одиниць із певними політико-оцінними конотаціями, які відіграють важливу роль у висловленні думки та оцінки в інформаційно-аналітичних текстах [21, с. 117], напр.: *Angreifer* [14; 15; 20], *Besatzer* [14; 18], *in der Ukraine eingreifen* [15], *Verteidiger* [15; 20], *sogenannten Volksrepubliken Donezk und Luhansk, der großen russischen Invasion* [17], *bei besetzter Stadt Cherson, den bisher größten Erfolg der ukrainischen Armee, ein weiterer schmerzlicher Gebietsverlust* [18].

8. Нерідко автори використовують слова і вирази з оцінним значенням, тим самим даючи власну оцінку подіям: *triumphierend präsentieren, Propagandafloskeln* [14], *fraglich sein* [20].

9. Однією з важливих лексичних особливостей є поява нових смислових відтінків, напр.: *die Anschuldigung in den Mund legen (nop. j-m die Worte in den Mund legen), den Widerstand moralisch brechen* [14], *an allen Kriegsschauplätzen* [15], *mit Problemen rechnen, heimliche Waffenlieferungen verhindern* [19].

10. Для позначення назв збройних сил застосовують синонімічні ряди: *russische Truppen* [14; 17; 18; 20] – *Russen* [14; 18] – *Angreifer* [14; 15; 20] – *Besatzer* [14; 18] – *die russischen Streitkräfte* [15; 17], *ukrainische Soldaten* [14; 20] – *Verteidiger* [15; 20] – *ukrainische Streitkräfte* [15; 17; 18].

У результаті дистрибутивного аналізу лексем із коренями «ukr-» (Ukraine, Ukrainian, ukrainisch) та «russ-» (Russland, Russen, russisch), які позначають основних противників, був встановлений 101 контекст зі словами з коренем «ukr-» та 123 фрагменти використання слів із коренем «russ-». Прикметним є поєднання слів *Ukraine, Ukrainian, ukrainisch* із лексемами з нейтральною або позитивною семантикою (59 випадків (59,6%), напр.: *Abkommen, Getreide, Hafen, Stadt, Regierung, Präsident, Verteidiger, gelingen, verstärken*). 42 аналізовані лексичні одиниці (42,4%) зараховуємо до лексики з негативною конотацією, оскільки це слова, які стосуються лексико-семантичного поля «Krieg», напр., *Armee, Gegenoffensive, Soldaten, Streitkräfte, Truppen* тощо. Натомість у 69 випадках (84,9%) лексеми *Russland, Russen, russisch* корелюють із лексичними одиницями з негативним забарвленням на зразок *Angriff, Besatzung, Folterungen, Invasion, Terrorismus, Truppen, attackieren, erobern, töten, verraten, vorwerfen*.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті дослідження лексичних особливостей німецьких медіатекстів на тему «Krieg in der Ukraine» можна підсумувати, що у них використовується широкий спектр лексичних одиниць, які характеризують воєнні дії в Україні. Значну кількість лексичних засобів становлять слова і словосполучення, які належать до лексико-семантичного поля «Krieg», а також ідіоми, які є типовими для медіатекстів політичного змісту. Прикметним є частотне використання ідеологічно модальної лексики, лексичних одиниць з оцінною семантикою, а також поява нових смислових відтінків деяких сталих виразів.

Проведений дистрибутивний аналіз лексем із коренями «ukr-» (Ukraine, Ukrainian, ukrainisch) та «russ-» (Russland, Russen, russisch) і кількісні підрахунки дають підстави зробити висновок, що німецькі масмедіа об'єктивно зображають Росію як країну-агресора, а Україну як країну, яка прагне звільнити свої території від загарбників.

Із погляду медіаекології тексти на тему «Krieg in der Ukraine», які містять значну кількість лексичних одиниць з негативною семантикою або негативним семантичним забарвленням, можуть викликати негативні емоції та критичне ставлення у представників німецької лінгвостільноти, тому перспективу становить проведення соціолінгвістичного дослідження з метою перевірки цього припущення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 214 с.
2. Kusnezov V.G., Artamonova J.D. Mediensprache und neue Probleme der Hermeneutik. In: Kallmeyer W., Volodina M.N. Perspektiven auf Mediensprache und Medienkommunikation. Beiträge der Konferenz „Mediensprache als Objekt interdisziplinärer Forschungen“. Mannheim, 2001. S. 47–55.
3. Тараненко К.В. Екологічна комунікація у медіапросторі. *Philological science and education: transformation and development vectors*. Рига, Izdevnieciba „Baltija Publishing”, 2021. С. 211–227.
4. Esser F., Schwabe Ch., Wilke J. Metaberichterstattung im Krieg. *Medien&Kommunikationswissenschaft*. 53. Jahrgang 2–3, 2005. S. 314–332.
5. Dente Ross S. (De)Constructing Conflict: A Focused Review of War and Peace Journalism. *Conflict & communication online*. Vol. 5. No. 2, 2006. URL: <https://regener-online.de/journalcco/index.html>
6. Thiele M., Thomas T., Virchow F. (Hrsg.) *Medien – Krieg – Geschlecht. Affirmationen und Irritationen sozialer Ordnungen*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. 363 S.
7. Kirchhoff S. *Krieg mit Metaphern. Mediendiskurse über 9/11 und den „War on Terror“*. Bielefeld : transcript Verlag, 2010. 356 S.
8. Materynska O. Anthropozentrische Darstellung und Rezeption des Krieges im Deutschen und Ukrainischen. *Conference Proceedings of Liepāja University “The Word: Aspects of Research”*, 2021, Vol. 25, S. 323–332. URL: <https://dom.lndb.lv/data/obj/966091.html>
9. Казак М.Ю. Специфика современного медиатекста. *Лингвистика речи. Медиастилистика : коллективная монография / Г.Я. Солганик, Н.И. Клушина, В.В. Славкин и др.* Москва : Флинта ; Наука, 2012. С. 320–334.
10. Кардаш Л.В. Поняття медіатексту як базової категорії медіалінгвістики. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 146–149.
11. Лисицкая Л.Г. Прагматическая адекватность медиатекста: взаимодействие контента и аксиологии : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Краснодар, 2010. 47 с.
12. Полонский А.В., Глушкова В.Г., Ряполова М.А. Язык наших медиа. *Actual issues of modern philology and journalism*. 2021. № 2(41). С. 123–130.
13. Стеценко Н.М. О соотношении понятий «текст» – «медиа́тэкст» – «медиа́дискурс». *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Т. 24 (63). № 4. Ч. 2. 2011. С. 372–378.
14. Vesper R. Wurden die ukrainischen Soldaten in Cherson verraten? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 02.08.2022. URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/cherson-wurden-ukrainische-soldaten-an-russland-verraten-18208234.html#?cleverPushBounceUrl=https%3A%2F%2Fwww.faz.net/aktuell/politik/ausland/cherson-wurden-ukrainische-soldaten-an-russland-verraten-18208234.html>
15. Freund N. Festgefahren nach Plan. *Süddeutsche Zeitung*. 2.08.2022. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-russland-1.5632494>
16. Selenskyj wirft Moskau Staatsterror vor, OSZE prüft Lage in Russland. *Spiegel*. 29.07.2022. URL: <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-wolodymyr-selenskyj-beschuldigt-russland-des-staatsterrors-a-6d4b83ac-c0a8-42cc-93d0-fed30bfa2141>
17. Jessen J. Ukraine-Krieg: Die Front rückt näher – Warum viele bleiben. *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*. 01.08.2022. URL: <https://www.waz.de/politik/ukraine-krieg-front-einwohner-flucht-versorgung-id236045389.html>
18. Flückiger P. Die Luft im Süden wird dünner: Ukrainische Armee schneidet russischen Nachschub bei besetzter Stadt Cherson ab. *Tagblatt*. 28.07.2022. URL: <https://www.tagblatt.ch/international/ukraine-krieg-die-luft-im-sueden-wird-duenner-die-ukrainische-armee-schneidet-den-russischen-nachschub-bei-der-besetzten-stadt-cherson-ab-ld.2322760>
19. Getreideabkommen: Russland räumt Angriff auf den Hafen von Odessa ein. *Zeit Online*. 24.07.2022. URL: https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-07/odessa-angriff-russland-getreide?m_campaign=nl_ref&mj_content=zeitde_text_link_x&mj_medium=nl&mj_source=int_zonaudev_Was%20jetzt%3F
20. Stritzel B., Zahrebelny D., Berg L. Schlacht um Bachmut. *Bild*. 03.08.2022. URL: <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/schlacht-um-bachmut-panzerhaubitze-2000-im-einsatz-80889460.bild.html>
21. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ: современная английская медиаречь. Москва : Флинта ; Наука, 2008. 263 с.

REFERENCES

1. Shevchenko, L., Syzonov, D. (2021) *Teoria medialogistyky [Theory of media linguistics]*. Kyiv : “Kyiv University”, 214 p.
2. Kusnezov, V.G., Artamonova, J.D. (2001) *Mediensprache und neue Probleme der Hermeneutik*. In: Kallmeyer W., Volodina M.N. *Perspektiven auf Mediensprache und Medienkommunikation*. Beiträge der Konferenz „Mediensprache als Objekt

